

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.92

Жиленко К.М., к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту та туристичного бізнесу
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ ТА АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ФОРМ ТРАНСНАЦІОНАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОГО БІЗНЕСУ

Жиленко К.М. Систематизація та аналіз сучасних форм транснаціоналізації міжнародного бізнесу. Розглянуто сутність фінансово-промислової групи як організаційної форми бізнесу в Україні. Розкрито сутність концепції створення фінансово-промислових груп в Україні. Виявлено основні причини створення ФГП. Проаналізовано основні тенденції руху ПІІ. Сформульовано основний принцип формування більшості зарубіжних ТНК. Визначено основні відмінності українських фінансово-промислових груп (ФГП) від зарубіжних ТНК.

Ключові слова: фінансово-промислові групи, прямі іноземні інвестиції, процес транснаціоналізації, міжнародний бізнес, державна політика.

Жиленко Е.Н. Систематизация и анализ современных форм транснационализации международного бизнеса. Рассмотрена сущность финансово-промышленной группы как организационной формы бизнеса в Украине. Раскрыта сущность концепции создания финансово-промышленных групп в Украине. Выделены основные причины создания ФГП. Проанализированы основные тенденции движения ПИИ. Сформулирован основной принцип формирования большинства зарубежных ТНК. Определены основные отличия украинских финансово-промышленных групп (ФГП) от зарубежных ТНК.

Ключевые слова: финансово-промышленные группы, прямые иностранные инвестиции, процесс транснационализации, международный бизнес, государственная политика.

Zhylenko K.M. Systematization and analysis of modern forms of transnationalization of international business. Essence is considered financially industrial group as organizational form of business in Ukraine. Essence of conception of creation is exposed financially industrial groups in Ukraine. Found out principal reasons of creation of FIP. The basic tendencies of motion of DFI are analysed. Basic principle of forming of majority of foreign TNC is formulated. Certainly basic differences of the Ukrainian financially – industrial groups (FIG) from foreign TNC.

Key words: financially industrial groups, direct foreign investments, process of transnationalization, international business, public policy.

Постановка проблеми. Сучасні трансформаційні процеси міжнародного бізнесу зумовлено глобалізаційними векторами функціонування. Вирішальне значення при цьому відіграють національні фінансово-промислові групи та транснаціональні корпорації, що генерують інвестиційний капітал. Виявлення причин створення ФГП в Україні, аналіз глобалізаційних процесів дадуть змогу виявити основні тенденції розвитку міжнародного бізнесу та спрогнозувати вплив міжнародних інтеграційних процесів на національну економіку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У світовій економічній науці діяльність ТНК досліджували такі вчені, як: П. Баклі, Р. Вернон, О. Вільямсон, Дж. Гелбрейт, Е. Гекшер, Дж. Данінг, К. Іверсен, М. Кассон, Р. Кейвз, Ч. Кінделбергер, Р. Коуз, К. Коу-

лінг, П. Кругман, С. Лал, Дж. Міль, Ф. Нікербокер, Р. Ньюфармер, М. Портер, А. Рагман, Ф. Рут, Р. Сагден, С. Хаймер та ін. [1; 3–11].

За визначенням В.В. Рокочі, транснаціоналізація являє собою процес посилення світової інтеграції в результаті глобальних операцій ТНК [2]. Транснаціоналізація є процесом розвитку інтернаціоналізації економіки, в основі якого лежать не окремі комерційні угоди, а довготермінові виробничі зв'язки, що виникають у результаті діяльності ТНК.

Перспективним напрямом дослідження, на нашу думку, є аналіз сучасних форм транснаціоналізації міжнародного бізнесу та їхніх інтеграційних форм.

Постановка завдання. Основною метою дослідження є розкриття сутності сучасних форм міжнародного бізнесу, виявлення основних тенденцій їх функціонування.

Виклад основних результатів. Фінансово-промислова група за економічним змістом є результатом злиття промислового, торгового і фінансового капіталу. Консолідуючою основою ФПГ виступає банківський чи фінансовий (страхова, інвестиційна компанія і т. д.) інститут. Навколо центрального інституту ФПГ складаються виробничі структури (підприємства або об'єднання підприємств), а також торгові, сервісні та інфраструктурні (транспортні, рекламні, консалтингові та ін.) підрозділи.

Концепція створення фінансово-промислових груп полягає в об'єднанні підприємств одного технологічного ланцюга, суміжних і пов'язаних виробництв, постачальницьких і торгово-збутових підприємств і, що особливо важливо, організацій, здатних забезпечити фінансування, а також залучити сторонніх інвесторів. Одним із пріоритетних завдань ФПГ є координація діяльності підприємств, що входять до неї, проведення єдиної цінової політики, перерозподіл фінансових та управлінських ресурсів, розроблення інвестиційних програм, розрахованих на поліпшення стану групи у цілому, а не тільки окремих підприємств. Загально-економічна причина появи ФПГ – необхідність нових організаційно-господарських форм високоінтегрованих міжгалузевих корпорацій у національній економіці.

Нині більшість українських ФПГ сконцентровано в добувній та металургійній галузях, зростає їх кількість і в галузях агропромислового комплексу. Більш інтенсивне збільшення кількості офіційних ФПГ стримується недосконалістю законодавчої бази, тому чимало інтегрованих корпоративних структур створюються неофіційно, причому, за експертними оцінками, активи неофіційних ФПГ у кілька разів перевищують активи офіційно зареєстрованих. Однак непрозорий характер їх походження та діяльності стримує інтеграцію таких утворень у світове господарство, що є несприятливою тенденцією.

Для затвердження в економіці України потужної корпоративної ланки (яка іноді йменується в економічній літературі мезорівнем) має бути виконана величезна робота, яку треба зробити спільними зусиллями законодавчих і виконавчих органів влади, фахівців корпорацій, зацікавлених наукових центрів, громадських асоціацій. Ці зусилля повинні бути значною мірою спрямовані на транснаціоналізацію діяльності українських корпорацій – з нею нині справедливо пов'язуються головні надії на реальну реінтеграцію пострадянського економічного простору.

На даному етапі потрібні заходи державної підтримки процесу корпоративного інтегрування і подальшого виходу сформованих ФПГ на світовий ринок. Як захід підтримки може бути сприяння формуванню транснаціональної фінансово-промислової групи (ТФПГ).

Головною відмінністю ТФПГ від ФПГ є необхідність включення до їх складу юридичних осіб держав СНД, що здійснюють виробничу або збутову діяльність. Хоча ТФПГ також не може вважатися транс-

національною корпорацією, вона передбачає більш широкий спектр транскордонних операцій (зокрема, здійснення ПШ), а не тільки проведення експорту-імпорту. Як найбільш характерний приклад ТФПГ можна привести групу «Укррос», яка заснована українським і казахським капіталом. До складу цієї компанії входить сім цукрозаводів, вона вирощує цукровий буряк, зернові, соняшник, утримує велику рогату худобу, виробляє комбікорми, консервовані овочі та фрукти, використовує 133,5 тис. га ріллі. «Укррос» була утворена на основі міжурядової угоди, тому її відносять до міждержавних ФПГ (МФПГ). Головною відмінністю МФПГ від ТФПГ є її створення на основі міжурядового договору (угоди), а також надання їй пільг за всіма видами зовнішньоекономічної діяльності між країнами-партнерами.

Розвитку ФПГ у транснаціональні корпорації перешкоджає декілька причин. По-перше, обмеженість ресурсів для реалізації інвестиційних проєктів – не в останню чергу через неузгодженість дій щодо державної підтримки ФПГ. По-друге, розбіжності в національних законодавствах країн-партнерів у сфері створення та регламентування структури учасників і діяльності транснаціональних корпоративних утворень, відмінності в стандартах щодо складання звітності. По-третє, відсутність стратегії і проєктів комплексної приватизації підприємств, що становлять єдиний технологічний ланцюг, створення спільних підприємств, відмінності в характері і ступені реалізації реформ. По-четверте, конкуренція з боку третіх країн (як правило, західних) під час формування ФПГ, яка часто ставить під загрозу чимало вигідних проєктів спільної співпраці.

Ці перешкоди призвели до того, що українські фірми втратили позиції на ринку високотехнологічної промисловості на користь найбільших транснаціональних корпорацій розвинених країн й успішно конкурувати з ними не в змозі. Якщо розглядати найбільші світові корпорації, то масштаби концентрації фінансового і промислового капіталу, так само як і транснаціоналізації діяльності, істотно перевищують аналогічні українські показники: вітчизняні корпорації поки не можуть бути порівняні не тільки за масштабами діяльності, а й за ефективністю управління і взаємною участю в капіталі. Цікаві висновки дає змогу зробити порівняльний аналіз українських ФПГ і зарубіжних транснаціональних корпорацій (в узагальненому вигляді). Порівняльна характеристика українських і зарубіжних транснаціональних корпоративних утворень представлена в табл. 1, складеної автором.

Детально проаналізувати процес транснаціоналізації українських корпоративних утворень неможливо через відсутність відповідних даних про зарубіжне інвестування, створення дочірніх структур українських ФПГ. Проте узагальнене уявлення про транснаціоналізацію вітчизняних корпорацій можуть дати показники динаміки вивезення прямих іноземних інвестицій з України, транскордонних

Порівняльна характеристика українських і зарубіжних транснаціональних корпоративних утворень

Ознака	ТНК США	Українські ФПГ
1. Цілі створення	Економія від масштабу, диверсифікації, різниці у товарних циклах	Ефект від масштабу (на основі вертикальної інтеграції), відновлення зруйнованих господарських ланцюгів, підвищення стійкості конкуренто-спроможності
2. Форми власності капіталу	Приватний (публічна компанія)	Приватний і державний
3. Перехресна участь у власності членів корпорації	Відсутня	Яскраво виражена
4. Наявність власних фінансових інститутів	Відсутні	Існують
5. Роль фінансового інституту	Не визначено	Фінансування
6. Джерело фінансування	Фондовий ринок	Банки ФПГ, уряд
7. Взаємовідносини учасників корпорації	Підпорядкування за низьким ступенем незалежності	Рівноправність учасників (за об'єднання капіталів) або підпорядкування (за холдингової структури)
8. Відношення з урядом країни базування	Лобістські	Лобістські
9. Наявність дочірніх підрозділів закордоном	Існують	Відсутні (крім ТФПГ)
10. Роль внутрішньо-фірмового планування	Середня	Середня
11. Прагнення до монополізації ринку	Надзвичайно сильне	Середнє

Джерело: побудовано автором на основі [2; 3; 11]

злиття і поглинань, торгівлі технологіями із закордонними країнами. Ці показники наведено в табл. 2.

Вивіз ПП найбільшими українськими корпораціями (за визнанням експертів ЮНКТАД) спрямований частково на зміцнення позицій компаній України на ринку Євросоюзу, який розширюється, частково – на створення вертикально інтегрованих ланцюгів виробництва кінцевої продукції в рамках корпорацій (наприклад, інвестиції компанії «Українська група компаній Land West Company» в південноафриканську «Голд Філдс»). Однак базовим напрямом зарубіжної інвестиційної діяльності найбільших українських корпорацій є орієнтація на країни СНД (на їх частку в 2015 р. припадало 13,9% вивезених з України ПП). Найбільшим одержувачем українських ПП є Росія, потім із великим відривом ідуть Білорусь, Узбекистан і Казахстан. Із країн далекого зарубіжжя за імпортом українських ПП лідирують Китай та Німеччина (табл. 3).

У 2015 р. основні експортери ПП в Україні представляли первинний сектор економіки (гірничодобувна промисловість, продукція сільськогосподарського виробництва). Необхідно відзначити, що в даних галузях простежувалася тенденція до диверсифікації виробництва і прагнення до доступу на іноземні ринки шляхом придбання іноземних компаній і створення на їх базі дочірніх підрозділів. Однак вартість угод зі злиття і поглинання зарубіжних компаній українськими становила всього близько 300 млн. дол., тоді як в інвестиційні проекти компанії вкладали набагато суттєвіші суми [13].

На підставі порівняння зарубіжних транснаціональних корпорацій і українських ФПГ зробимо узагальнення.

По-перше, під час формування більшості зарубіжних ТНК діє принцип поглинання головною компанією національних фірм і створення на їх базі дочірніх підрозділів. При цьому висока ступінь залежності дочірніх підрозділів від головної фірми ТНК. Під час формування фінансово-промислової групи об'єднання підприємств відбувається на приблизно рівних умовах у межах договору. Керуючий орган фінансово-промислової групи виконує координуючі функції і складається з представників усіх учасників ФПГ (відповідно до частки капіталу учасника в капіталі групи).

По-друге, істотною відмінністю українських ФПГ від зарубіжних ТНК є наявність державного капіталу. Транснаціональні корпорації первісно є представниками приватного корпоративного капіталу (звідси – можливість конфліктів у процесі здійснення діяльності на території країни з державною владою), хоча в останні роки зустрічаються неодинокі випадки державної підтримки і державної участі в ТНК. Навпаки, фінансово-промислові групи зазвичай створюються з ініціативи держави, у тому числі для відновлення зруйнованих господарських зв'язків і підвищення ефективності підприємств.

По-третє, фінансово-промислові групи в Україні утворюються як холдинги або ж за допомогою об'єднання активів, а не в межах системи участі (тобто взаємного проникнення активів учасників – перехресного володіння), як це часто практикується

Світові тенденції руху ПІІ, 2010–2015 гг.

Регіон	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Приток ПІІ, млн. дол.						
Усього	690905	1086750	1387953	817574	678751	559576
Розвинені країни	472545	828352	1107987	571483	489907	366573
Європейський Союз	249931	479372	671417	357441	374000	295154
Інші країни Зах. Європи	13086	20673	26019	11387	6245	15080
Північна Америка	197243	308119	380798	186948	83900	36352
Інші розвинені країни	12286	20188	29752	15707	25761	19986
Країни, що розвиваються	194055	231880	252459	219721	157612	172033
Африка	9114	11590	8728	19616	11780	15033
Лат. Америка та Карибський басейн	82491	107406	97537	88139	51358	49722
Азія	102209	112588	146067	111854	94383	107120
Західна Азія	7060	961	1494	6099	3554	4132
Центральна Азія	3013	2511	1890	3527	4503	6073
Південно-Східна Азія	92136	109115	142683	102228	86326	96915
Країни з перехідною економікою (ЦСЄ)	24305	26518	27508	26371	31232	20970
Відтік ПІІ, млн. дол.						
Усього	687240	1092279	1186838	721501	596487	612201
Розвинені країни	631478	1014331	1083885	658094	547603	569577
Європейський Союз	415362	724312	806151	429159	351181	336994
Інші країни Зах. Європи	21159	39555	53282	17874	13326	13288
Північна Америка	165362	226638	187301	160986	141749	173426
Інші розвинені країни	29595	23825	37151	50075	41348	45869
Країни, що розвиваються	53438	75488	98929	59861	44009	35591
Африка	1982	2564	1321	-2535	115	1288
Лат. Америка та Карибський басейн	19865	31279	13738	11971	6009	10666
Азія	31647	41668	83805	50309	37884	23608
Західна Азія	-1020	2093	3757	5096	2460	-701
Центральна Азія	179	360	17	149	772	822
Південно-Східна Азія	32487	39216	80031	45063	34652	23487
Країни з перехідною економікою (ЦСЄ)	2324	2460	4024	3546	4876	7034

Джерело: побудовано автором на основі [12]

Таблиця 3

Рейтинг 10 основних країн – реципієнтів ПІІ з України, 2015 р.

Країна – реципієнт ПІІ	Частка, в % від експортованих ПІІ
Росія (СНД)	13,9
Білорусь (СНД)	4,8
Китай	4,3
Німеччина	4,3
Узбекистан (СНД)	4,3
Казахстан (СНД)	3,9
Латвія	3,5
Румунія	3,5
Єгипет	3,0
Китай	3,0
Всього 10 країн	48,5

Джерело: побудовано автором на основі [12]

ТНК. Система участі передбачає передачу активів в управління головної компанії, а у разі об'єднання активів кожен учасник залишається власником своєї частки капіталу. Однак ФПГ, утворені у формі хол-

дингів, мають більше схожості з транснаціональними корпораціями, що у цьому разі дає підстави розглядати їх як аналогічні формування.

По-четверте, істотні відмінності виявляються в територіальному аспекті діяльності ТНК і ФПГ. Перші здійснюють основну частину діяльності за межами країни базування материнської компанії, тоді як більшість українських ФПГ переважно функціонує в межах національної економіки.

Висновки. Через низку суттєвих відмінностей українські фінансово-промислові групи не можуть бути віднесені до категорії транснаціональних корпорацій. Однак за умови транснаціоналізації діяльності, підвищення гнучкості організаційної структури, диверсифікації, лояльної державної підтримки їх можна розглядати базою для формування в Україні транснаціональних корпорацій із подальшим підвищенням їх ролі у світовій економіці. У національній економіці необхідно, з урахуванням світового досвіду, поступально створювати умови для формування і в подальшому успішної діяльності власних транснаціональних корпорацій.

Список літератури:

1. Хоменко І.Б. Вплив транснаціональних корпорацій на конкурентне середовище національної економіки : автореф. дис. ... канд. економ. наук : спец. 08.00.02 «Світове господарство і міжнародні економічні відносини» / І.Б. Хоменко. – Київ, 2010. – 21 с.
2. Рокоча В.В. Транснаціональні корпорації / В.В. Рокоча, О.В. Плотніков, В.С. Новицький та ін. – К. : Таксон, 2001. – 304 с.
3. Garretsen H. FDI and the Relevance of Spatial Linkages: Do Third Country Effects Matter for Dutch FDI? / H. Garretsen, J. Peeters // DNB Working Paper. – 2007. – № 162. – P. 1–22.
4. Dunning J.H. Explaining International Production / J. H. Dunning. London: Unwin Hyman, 1988. – 378 p.
5. Blomstrom M. Regional Integration and Foreign Direct Investment: A Conceptual Framework and Three Cases / M. Blomstrom, A. Kokko. Washington, DC: The World Bank, 1997. – 46 p.
6. Dunning J.H. Location and the Multinational Enterprise: A Neglected Factor? / J.H. Dunning // Journal of International Business Studies. – 1998. – № 1. – P. 45–66.
7. Martasen J.R. Multinational Firms and the Theory of International Trade / J.R. Markusen. – Boulder : MIT Press, 2002. – 640 p.
8. Markusen J.R. Foreign Direct Investment and Trade / J.R. Markusen. Adelaide: University of Adelaide, 2000. – 33 p.
9. Carr D.L. Testing the Knowledge-Capital Model of the Multinational Enterprise / D.L. Carr, J.R. Markusen, K. Markusen. – Adelaide : University of Adelaide, 1998. – 37 p.
10. FDI in Space: Spatial Autoregressive Relationships in Foreign Direct Investment / B.A. Blonigen [et al.] // European Economic Review. – 2007. – № 51. – P. 1303–1325.
11. Transnational Corporations. – Volume 8, Number 2, August 1999. – Special issue: forty years of international business scholarship: from Dunning and Vernon to globalization (http://www.unctad.org/en/docs/iteit12v8n2_en.pdf).
12. UNCTAD World Investment Report 2016: (www.unctad.org/wir2016).
13. UNCTAD World Investment Report 2010: (www.unctad.org/wir2010).

УДК 339.7:336.7:330.8

Ковбаса В.А., аспірант кафедри міжнародної економіки
*Київський національний економічний університет
 імені Вадима Гетьмана*

ОСНОВИ ТА ПРИНЦИПИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СВІТОВОЇ ВАЛЮТНОЇ СИСТЕМИ: СУЧАСНІ ТЕОРЕТИЧНІ ПОГЛЯДИ

Ковбаса В.А. Основи та принципи функціонування світової валютної системи: сучасні теоретичні погляди. У статті висвітлено теоретичні погляди на функціонування світової валютної системи, що базується на свободі вибору режиму валютного курсу. Здійснено огляд сучасних концепцій монетарних взаємозв'язків між державами та моделей регулювання валютного курсу. Описано основний внесок та недоліки висвітлених теорій та моделей. Означено чинники, які впливають на валютний курс, у межах викладених теоретичних поглядів. Висвітлено практичні результати описаних концепцій монетарних взаємозв'язків.

Ключові слова: світова валютна система, валютний курс, режим валютного курсу, монетарна політика, монетарна теорія.

Ковбаса В.А. Основы и принципы функционирования мировой валютной системы: современные теоретические взгляды. В статье освещены теоретические взгляды на функционирование мировой валютной системы, основанной на свободе выбора режима валютного курса. Осуществлен обзор современных концепций монетарных взаимосвязей между государствами и моделей регулирования валютного курса. Описаны основной вклад и недостатки освещенных теорий и моделей. Отмечены факторы, которые влияют на валютный курс, в пределах изложенных теоретических взглядов. Освещены практические результаты описанных концепций монетарных взаимосвязей.

Ключевые слова: мировая валютная система, валютный курс, режим валютного курса, монетарная политика, монетарная теория.

Kovbasa V.A. Basis and principles of the world currency system functioning: modern theoretical views. The article outlines theoretical views on the functioning of the world monetary system, which is based on the ability to choose the regime of the exchange rate freely. An overview of modern monetary relations concepts and models of exchange rate regulation is made. The main contribution and disadvantages of highlighted theories and models are described. The article indicates the main factors of the exchange rate change of the stated theoretical views. The practical results of the described concepts of monetary relations are described.

Key words: world currency system, exchange rate, exchange rate regime, monetary policy, monetary theory.